

Marta Derek

Uniwersytet Warszawski
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych

Gmina turystyczna – ujęcie metodologiczno-metodyczne

Wprowadzenie

Pojęcie „gminy turystycznej” występuje w literaturze przedmiotu bardzo rzadko na poziomie definicyjnym. Wynika to zapewne z bardzo prostego faktu: turystyka – jak wiele innych zjawisk – nie „zamyka” się w granicach administracyjnych. Oczywiście jest, że obszary recepcji ruchu turystycznego są pochodną walorów i/lub zagospodarowania turystycznego, co nie ma związku z granicami administracyjnymi. A zatem pojęcie „gminy turystycznej” jest pojęciem w pewnym sensie sztucznym. Tym niemniej w różnego rodzaju badaniach nad ruchem turystycznym, funkcją turystyczną, czy też w badaniach syntetycznych między turystyką a innymi sferami życia (ekonomią, rozwojem regionalnym i lokalnym) istnieje potrzeba szerszego, statystycznego ujęcia pojęcia „gmina turystyczna”; zoperacjonalizowania go. Jak zauważają Bednarska i in. (2002), *„bez uwzględnienia ujęcia gminnego nie sposób prowadzić jakichkolwiek badań i stosować metod, uwzględniających dane dotyczące wybranego obszaru”*.

Gmina turystyczna: problem z definicją

Jeśli chodzi o aspekt przestrzenny, w literaturze przedmiotu mówi się raczej o miejscowościach turystycznych, regionach, rejonach, czy obszarach turystycznych. Gaworecki (2003) definiuje miejscowość turystyczną jako wiejską lub miejską jednostkę osadniczą, wyposażoną w podstawowe walory turystyczne i infrastrukturę turystyczną, której znaczna część ludności trudni się pracą w bezpośredniej lub pośredniej gospodarce turystycznej. Jednocześnie podkreśla on fakt, że „*problem definicji miejscowości turystycznej jest kontrowersyjny, złożony, i wymaga badań naukowych*” (Gaworecki 2003). Warszzyńska i Jackowski (1979) uznali za miejscowość turystyczną „*jednostkę osadniczą (miasto, osiedle, wieś), która ze względu na walory turystyczne, infrastrukturę turystyczną i dostępność komunikacyjną stanowi punkt docelowy lub etapowy migracji turystycznych*”. Tę samą definicję przyjmuje Kowalczyk (2002).

Pojęciem szerszym niż miejscowość jest występujące w literaturze pojęcie „regionu turystycznego” (także: „rejon turystyczny” czy „obszar turystyczny”). Zdaniem Liszewskiego (2002) jest to „*taki obszar, który charakteryzuje się atrakcyjnymi walorami turystycznymi, głównie naturalnymi oraz odpowiednim zagospodarowaniem, na którym koncentruje się ruch turystyczny. Ważną cechą określającą każdy region, w tym również turystyczny, jest jego wewnętrzna spójność i powiązanie, których intensywność wyznacza granice regionu*”. Warszzyńska i Jackowski (1979) rozumieją region turystyczny jako „*obszar pełniący funkcję turystyczną na zasadzie pewnej jednorodności cech środowiska geograficznego oraz wewnętrznych powiązań usługowych (...)*”.

Jednocześnie Bachvarov (2003) zauważa, że „*wszystkie polskie próby regionalizacji turystycznej są oparte przede wszystkim na walorach przyrodniczych. Czyli, jest to regionalizacja od strony podaży*”. Tymczasem zdaniem cytowanego autora region turystyczny jest regionem gałęziowym i funkcjonalnym. „*Istnienie warunków, które ewentualnie mogą zostać walorami i produktami turystycznymi (jeżeli pojawi się popyt na nie), nie upoważnia do zaliczania ich do regionu turystycznego*” (Bachvarov 2003). Zatem, aby można było mówić o regionie turystycznym, musi istnieć coś więcej, aniżeli tylko same walory. Durydiwka i Kowalczyk (2003) proponują, aby rozpatrywać regiony turystyczne z punktu widzenia walorów turystycznych, zagospodarowania turystycznego i cech ruchu turystycznego. Z kolei Liszewski (2003) proponuje koncentrację tylko na ostatnim z wymienionych elementów, uznając, że „*region turystyczny to taka część przestrzeni geograficznej, na której koncentruje się ruch turystyczny*”. Podstawą definicji takiego regionu jest więc: wielkość, struktura, zasięg, sezonowość i natężenie ruchu turystycznego.

Poza kwestią definicji regionu turystycznego (a dodać można, że zdaniem niektórych badaczy termin ten w dobie globalizacji traci swój sens – Durydiwka, Kowalczyk 2003) istotnym zagadnieniem jest problem delimitacji. Zdaniem Bachvarova (2003) cała problematyka regionalizacji turystycznej sprowadza się do

wyznaczania granic regionów turystycznych. Autor zwraca uwagę na fakt, że mówimy jednocześnie o regionie Azji Środkowo-Wschodniej, o Roztoczu, a nawet i o mniejszych jednostkach regionalnych.

Durydiwka i Kowalczyk (2003), powołując się na Jafarięgo, podają: „w zakresie turystyki, regiony mogą być wyznaczane dla usprawnienia działań marketingowych, organizacyjnych i planistycznych, bądź w celu podania informacji przestrzennej o rozwoju infrastruktury turystycznej”. Jak zauważają oni dalej, regiony turystyczne traktuje się więc jako narzędzie badania i przedmiot poznania, jak również narzędzie działania. Skoro tak, można zaryzykować stwierdzenie, że pojęcie „gminy turystycznej” potrzebne jest nam przede wszystkim w tym pierwszym ujęciu – jako narzędzie badania – co wynika przede wszystkim z dostępności danych statystycznych.

Delimitacja regionów turystycznych zależy w dużej mierze od badacza. Ponadto, jak przyjmują niektórzy autorzy (Durydiwka, Kowalczyk 2003), region turystyczny może być wyznaczony m.in. „w celu podania informacji przestrzennej o rozwoju infrastruktury turystycznej”. Wydaje się, że można zatem przyjąć, że gmina turystyczna jest rodzajem regionu turystycznego. Z punktu widzenia definicji wydaje się to poprawne, a ogromną zaletą takiego rozwiązania jest dostępność danych statystycznych dla tak rozumianych regionów turystycznych. A jeśli tak, to na podstawie przedstawionych wyżej definicji i zagadnień dotyczących regionu turystycznego można przyjąć, że gmina turystyczna to taka gmina, która ze względu na walory turystyczne, infrastrukturę turystyczną i dostępność komunikacyjną stanowi obszar docelowy lub etapowy migracji turystycznych, gdzie turystyka stanowi dominującą formę działalności gospodarczej. Albo prościej: gmina turystyczna to taka gmina, której obszar pełni funkcje turystyczne. A zatem dylematy związane z tym, coż to jest gmina turystyczna, są *de facto* dylematami związanymi z definicją funkcji turystycznej.

Funkcja turystyczna

Funkcja turystyczna jest to „działalność społeczno – ekonomiczna [miejscowości lub obszaru – przyp. A.K.], która jest skierowana na obsługę turystów, i którą [miejscowość lub obszar – przyp. A.K.] spełnia w systemie gospodarki narodowej” (Maczak 1989, Kowalczyk 2002). Kryterium gospodarcze przy definiowaniu funkcji turystycznej pojawia się także u cytowanych już wyżej Autorów: „jednostki przestrzenne, w których turystyka stanowi dominującą formę działalności gospodarczej, określa się mianem jednostek o funkcji turystycznej” (Warszyńska, Jackowski 1979). Z kolei zdaniem Wilusia (1997) do najczęściej stosowanych mierników funkcji turystycznej należą ruch turystyczny oraz zagospodarowanie turystyczne.

Badania funkcji turystycznej są wśród geografów turystyki badaniami dość powszechnymi, a dorobek naukowy w tym zakresie jest znaczny. Niemniej empiryczne prace o tej tematyce koncentrują się na wybranych obszarach, regionach

lub miejscowościach (m.in. Matczak 1982, Jackowski 1981, Liszewski 1989, Wiluś 1997). Są to badania w dużej mierze „wycinkowe”, ograniczające się najdalej do wymiaru regionalnego. Brakuje ujęcia syntetycznego, pokazującego zróżnicowanie funkcji turystycznej na obszarze całego kraju, a zatem – z konieczności – ujęcia statystycznego, ilościowego, mierzalnego. Wydaje się, że bardzo pożyteczne jest poszukiwanie zmiennych, które mogłyby przedstawić przestrzenne zróżnicowanie rozwoju funkcji turystycznej w skali całego kraju, a nie tylko na wybranych jego obszarach. Taką właśnie próbę podjęto w niniejszym opracowaniu, przyjmując gminę jako jednostkę odniesienia.

Wskaźnik poziomu rozwoju funkcji turystycznej

Jak pokazano wyżej, zarówno przy rozpatrywaniu regionów turystycznych, jak i funkcji turystycznej, proponuje się, aby robić to na trzech następujących płaszczyznach: walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne i cechy ruchu turystycznego. Traktując gminy turystyczne (czy też gminy z rozwiniętą funkcją turystyczną) zgodnie z tym podejściem, skonstruowano wskaźnik poziomu rozwoju funkcji turystycznej w Polsce. Wskaźnik ten złożony jest w sumie z ośmiu zmiennych, tworzących wymienione wyżej trzy podstawowe komponenty składające się na funkcję turystyczną (tab. 1). Tak skonstruowany wskaźnik policzony został dla

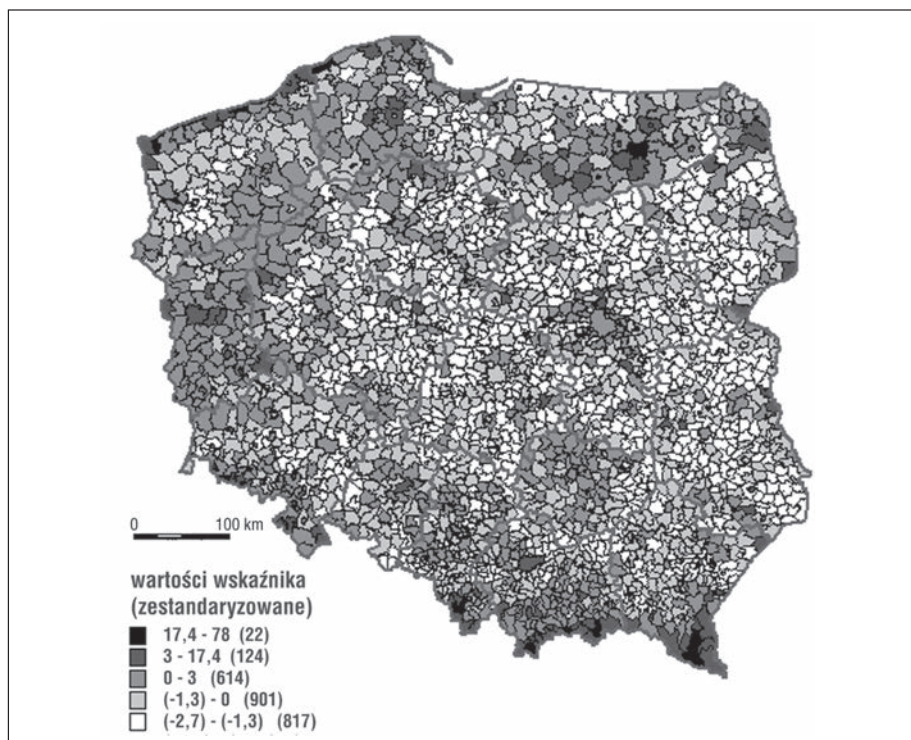
Tab. 1. Zmienne tworzące wskaźnik poziomu rozwoju funkcji turystycznej

Cecha	Elementy wskaźnika i wagi	Zmienna	Źródło danych	Rok
Walory turystyczne	Walory przyrodnicze (½)	% obszarów chronionych w powierzchni gminy	GUS	2004
		% lasów	GUS	2004
	Walory antropogeniczne (½)	liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków w gminie w przeliczeniu na powierzchnię	KOBiDZ	poł. 2005
Zagospodarowanie turystyczne	Miejsca noclegowe (½)	liczba miejsc noclegowych per capita	GUS Depart. Turyst.	2004 2005
	Branża turystyczna w gminie (½)	% osób zatrudnionych w sekcji H*	Spis Powszechny	2002
		% firm zarejestrowanych w sekcji H* w systemie Regon	GUS	2004
Ruch turystyczny	½	liczba osób korzystających z noclegów per capita	GUS	2004
	½	liczba udzielonych noclegów per capita	GUS	2004

Źródło: opracowanie własne.

każdej gminy w Polsce, co pozwoliło na pokazanie zróżnicowania poziomu rozwoju funkcji turystycznej w całym kraju.

Według zastosowanej powyżej metodyki, najbardziej turystyczną gminą w Polsce okazała się gmina Rewal, a następnie: Mielno, Łeba, Dziwnów i Krynica Morska. Stosując metodę podziału naturalnego na klasy (metoda zaliczana do grupy metod optymalizacyjnych, Paślawski 2003) do pierwszej grupy gmin o najlepiej rozwiniętej funkcji turystycznej w Polsce zaliczają się w sumie 22 jednostki (ryc. 1), wszystkie (za wyjątkiem Mikołajek) położone nad morzem lub w górach. Przyjmując natomiast, że gminy o najlepiej rozwiniętej funkcji turystycznej w Polsce to pierwsze dwie klasy (w sumie 146 gmin, a zatem prawie 6% wszystkich gmin w Polsce), okazuje się, że oprócz trzech podstawowych w Polsce obszarów koncentracji ruchu turystycznego (góry, jeziora, pas nadmorski), w grupie tej pojawiają się także gminy położone na terenach

Ryc. 1. Wskaźnik poziomu rozwoju funkcji turystycznej w Polsce według gmin
Źródło: opracowanie własne.

powszechnie nie uważanych za turystyczne. Są to np. gminy wypoczynku świątecznego dla mieszkańców dużych aglomeracji (np. Turawa, Włodawa, Zbiczno, Wilga, Nieporęt, Serock, Inowłódz), gminy uzdrowiskowe (Nałęczów, Horyniec Zdrój), znane ośrodki turystyki krajoznawczej (np. Kazimierz Dolny, Kraków, Kwidzyn, Świdnica, Zamość) czy też typowe gminy dużego ruchu granicznego (Słubice, Gubin).

Zakończenie

Omówione wyżej wyniki obliczeń, jak również ryc. 1, pokazująca zróżnicowanie w rozwoju funkcji turystycznej w Polsce, wydają się potwierdzać zarówno naszą intuicyjną i ogólnogeograficzną wiedzę na ten temat, jak i wyniki badań prowadzonych dla mniejszych obszarów. Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że wyniki obliczeń, których efektem jest ryc. 1, są dowodem na to, że przyjęta powyżej metoda obliczenia wskaźnika funkcji turystycznej dla gmin w Polsce jest poprawna, a dobrane zmienne w znacznym stopniu oddają specyfikę zjawiska. Tak zoperacjonalizowane pojęcie „gminy turystycznej” można dalej wykorzystywać nie tylko do pokazywania przestrzennego zróżnicowania zjawiska w kraju, ale także do innych badań, wymagających „ilościowego” wyrażenia zjawiska.

Literatura

- Bachvarov M., 2003, *Region turystyczny – nowa treść w starej formie?*, Turyzm, 13/1, 5-19.
- Bednarska M., Gołembski G., Hołderna-Mielcarek B., 2002, *Przesłanki i metody wyodrębniania miejsc o szczególnej atrakcyjności turystycznej*, [w:] G. Gołembski (red.), *Metody stymulowania rozwoju turystyki w ujęciu przestrzennym*, Wyd. Akad. Ekon. w Poznaniu.
- Durydiwka M., Kowalczyk A., 2003, *Region turystyczny a procesy globalizacji*, Turyzm, 13/1, 21-42.
- Gaworecki W. W., 2003, *Turystyka*, PWE, Warszawa.
- Jackowski A., 1981, *Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie województwa nowosądeckiego)*, Rozprawy habilitacyjne UJ, nr 53, Kraków.
- Kowalczyk A., 2002, *Geografia turystyki*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Liszewski S., 1989, *Funkcja turystyczna Augustowa*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Liszewski S., 2002, *Przestrzeń turystyczna i osadnictwo turystyczne*, [w:] G. Gołembski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa-Poznań, 77-109.
- Liszewski S., 2003, *Region turystyczny*, Turyzm, 13/1, 43-54.
- Matczak A., 1982, *Funkcja wypoczynkowa strefy podmiejskiej Łodzi*, maszynopis w Katedrze Geografii Miast i Turystyki, Uniwersytet Łódzki.
- Paślawski J., 2003, *Jak opracować kartogram*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1979, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- Wiluś R., 1997, *Rozwój funkcji turystycznej w dolinie rzeki Warty na odcinku od Działoszyna do Uniejowa*, Łódzkie Tow. Nauk., Łódź.